

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหมาก

ประวัติความเป็นมา

หมาก (Betel nut) เป็นพืชยืนต้นที่อยู่ในตระกูลปาล์มมีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Areca catechu linn* เป็นพืชที่ชอบขึ้นในเขตอบอุ่นถึงเขตร้อนชื้น ปัจจุบันในทวีปเอเชียมีการปลูกหมากกันหลายประเทศ ได้แก่ ประเทศมาเลเซีย อินเดีย ศรีลังกา พม่า อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และประเทศไทย สำหรับประเทศไทยมีการปลูกหมากกระจายอยู่ในทุกภาคของประเทศ ส่วนใหญ่อยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงและภาคใต้ ซึ่งแต่ละเขตก็มีวิธีการปลูกที่แตกต่างกันไปตามลักษณะของพื้นที่และภูมิประเทศในเขตนั้น ๆ ในอดีตหมากเป็นเพียงผลผลิตที่ใช้ในการบริโภคร่วมกับพลูและปูน แต่ปัจจุบันได้นำมาใช้ทำยารักษาโรคผิวหนัง ยาถ่ายพยาธิ ยาสมานแผล ใช้ขับเคี้ยวเพื่อรักษาเหงือกและฟันให้คงทน รักษาอาการท้องเดิน ท้องเสีย ฯลฯ นอกจากนี้หมากยังมีสารที่สามารถนำมาใช้ในทางอุตสาหกรรม คือทำสีให้ข้อมแห อวน และทำน้ำยาฟอกหนัง ในปัจจุบันนี้หมากยังเป็นสินค้าที่ประเทศไทยส่งออกไปจำหน่ายในตลาดต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศปากีสถาน มาเลเซีย สิงคโปร์ ซาอุดีอาระเบีย อิหร่าน เกาหลีใต้ ฮ่องกง อินเดีย อังกฤษ สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ และสหรัฐอเมริกาอีกด้วย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ราก หมากเป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยวที่มีระบบรากเป็นแบบรากฝอย จำนวนรากจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับอายุของต้นหมาก รวมทั้งความอุดมสมบูรณ์ของดินตลอดจนสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในกรณีที่ต้นหมากถูกน้ำท่วม ต้นหมากจะสามารถสร้างรากอากาศขึ้นที่โคนของลำต้นจึงทำให้ต้นหมากไม่ตายง่าย

ลำต้น หนามเป็นพืชยืนต้นที่มีลำต้นเดี่ยวไม่มีแก่นแขนง และไม่แตกเป็นกอ การเจริญเติบโตในระยะแรก ลำต้นจะขยายออกทางด้านกว้างและด้านสูงจนลำต้นมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 6-8 นิ้ว จะหยุดการเจริญเติบโตทางด้านกว้างมีแต่การเจริญเติบโตทางด้านความสูงหรือด้านยอดเท่านั้น รูปทรงของต้นหนามจึงเป็นทรงกระบอกและตั้งตรง ต้นหนามมีจุดเจริญเติบโตที่เรียกว่า "ตา" อยู่ที่ปลายสุดของลำต้นเพียงตาเดียวเรียกว่า "ตายอด" ถ้าตายอดตายหรือถูกทำลายต้นหนามจะตายทันที ตายอดเป็นที่เกิดของใบ เมื่อใบแก่ร่วงหล่นก็จะทิ้งรอยแผลเป็นไว้ตรงส่วนของลำต้นที่เรียกว่า "ข้อ" ซึ่งมองเห็นได้ชัดเจนรอบ ๆ ลำต้น ระหว่างข้อแต่ละข้อเรียกว่า "ปล้อง" จำนวนข้อของต้นหนามสามารถใช้คำนวณอายุของต้นหนามได้ โดยคำนวณจากการเจริญเติบโตของต้นหนามต่อระยะเวลา 1 ปี เพราะต้นหนามจะมีจำนวนข้อเพิ่มขึ้นประมาณ 5 ข้อต่อหนึ่งปี เช่นถ้านับข้อของต้นหนามได้ 25 ข้อ ก็แสดงว่าหนามต้นนั้นมีอายุประมาณ 5 ปี สำหรับเนื้อไม้ของต้นหนามจะมีลักษณะเป็นเส้นตามความยาวของลำต้นซึ่งเรียงตัวกันแน่น เส้นไม้นี้แข็งและเหนียวมาก ทำให้ลำต้นแข็งแรงไม่โค่นหักง่ายในเวลาเก็บผลหนาม ต้นหนามที่มีอายุน้อยลำต้นจะเป็นสีเขียว เมื่ออายุมากขึ้นลำต้นจะเปลี่ยนเป็นสีเทา

ใบ ใบหนามเกิดจากตายอดโดยแตกเป็นกระจุกที่ปลายลำต้น ลักษณะใบเป็นใบประกอบเช่นเดียวกับใบมะพร้าว ซึ่งประกอบด้วยโคนก้านใบหรือกาบ ทางใบและใบย่อย กาบหนามเป็นกาบที่ใหญ่ห่อหุ้มติดกับลำต้น เมื่อเวลาต้นหนามออกดอก จั่นดอกหมากที่ยังไม่บานก็จะอยู่ในกาบหมาก พอกาบหมากร่วง จั่นหมากจะแตกออกเห็นดอกหมากติดอยู่ที่ก้านดอกซึ่งติดอยู่กับโคนจั่น

ดอก หนามเป็นพืชที่มีดอกตัวผู้และตัวเมียอยู่แยกกัน แต่ดอกทั้งสองอยู่ในช่อดอกหรือจั่นเดียวกัน โดยดอกตัวผู้จะอยู่ที่ส่วนปลายและดอกตัวเมียจะอยู่ที่ส่วนโคนของช่อดอก ดอกหมากจะเกิดที่ซอกโคนก้านใบหรือกาบหมาก โดยดอกจะออกรวมกันเป็นช่อใหญ่เรียกว่า "จั่นหมาก" (ดูภาพที่ 2.1 ประกอบ) ซึ่งประกอบไปด้วยแกนกลางหรือโคนจั่นที่ยึดติดอยู่กับข้อของลำต้น และมีก้านช่อดอก ลักษณะเป็นเส้นยาว ๆ จำนวนมากแตกออกจากแกนกลาง แต่ละเส้นจะมีดอกหมากติดอยู่ที่ทั้งดอกตัวผู้และตัวเมีย ดอกหมากเมื่อผสมพันธุ์แล้วจะติดเป็นผลต่อไป (ดูภาพที่ 2.2 ประกอบ) จำนวนดอกหมากจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับพันธุ์ และความอุดมสมบูรณ์ของดินและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

ภาพที่ 2.1 จั่นหมาก

ภาพที่ 2.2 ดอกหมากที่เริ่มติดผล

ผล ผลหมากมีลักษณะกลมหรือรีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2-2.5 นิ้ว ผลอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ใน 1 ทะลายจะมีผลหมากประมาณ 100 - 300 ผล ผลที่ยังอ่อนจะมีสีเขียวเรียกว่าหมากดิบหรือหมากสด เมื่อผลแก่จะเปลี่ยนเป็นสีเหลืองหรือสีเหลืองอมส้มทั้งผลเรียกว่า หมากสุกหรือหมากส่ง ผลหมากประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้

- เปลือกชั้นนอก เปลือกชั้นนี้จะบางมีเส้นใยละเอียดเหนียวและแข็ง ผิวเปลือกมีความมันมีสีเขียวเมื่อดิบ
- เปลือกชั้นกลาง เปลือกชั้นกลางมีเส้นใยหนา หยิบมองเห็นได้ชัดเมื่อเป็นผลดิบเส้นใยมีสีขาวและอ่อนนุ่ม เมื่อเป็นผลแก่จะเปลี่ยนเป็นสีเหลืองและแข็งขึ้น
- เปลือกชั้นใน เปลือกชั้นนี้เป็นเยื่อบางละเอียดไม่เป็นเส้นใย ลักษณะใสมันติดอยู่กับเนื้อหมาก
- เมล็ด เมล็ดคือส่วนที่เรียกว่าเนื้อหมาก มีเปลือกชั้นในเป็นเยื่อบาง ๆ หุ้มอยู่ เมล็ดของหมากดิบจะมีเนื้อนุ่มมองเห็นเป็นลายเส้นสีเหลืองจนถึงสีน้ำตาลแดง ซึ่งสามารถปอกให้หลุดจากเปลือกได้ง่าย แต่ถ้าเป็นหมากแก่ การแกะเมล็ดออกจะทำได้ยากต้องนำไปตากแดด ลักษณะเนื้อหมากของหมากแก่จะแห้งและแข็ง มองเห็นเส้นที่อยู่ในเนื้อหมากเป็นสีน้ำตาลแดงจนถึงสีแดงเข้ม ถ้าผ่าเมล็ดหมากตามยาวจะเห็นว่าด้านบนสุดของเมล็ดจะมีจุดเล็ก ๆ สีขาวฝังอยู่ในเนื้อหมาก เรียกว่า "จุดเจริญ" (Embryo) ซึ่งเมื่อนำผลหมากไปเพาะ จุดเจริญนี้จะงอกเป็นต้นอ่อนต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 2.3 ผลหมากสดพันธุ์ผลรีที่จะใช้ทำพันธุ์

ภาพที่ 2.4 ผลหมากผ่าซีก

ประโยชน์ของหมาก

ในด้านการใช้ประโยชน์จากหมาก หากมองให้ลึกซึ้งแล้วจะเห็นว่าหมากเป็นพืชที่มีประโยชน์ต่าง ๆ ดังนี้

1. ใช้บริโภคเป็นของขบเคี้ยว ในสมัยก่อนคนไทยทั้งชายและหญิงนิยมรับประทานหมากกันแทบทุกคน ต่อมารัฐบาลสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามให้ตัดต้นหมากและต้นพลูทิ้ง เพื่อให้ประชาชนเลิกรับประทานหมาก ดังนั้นการรับประทานหมากจึงเหลืออยู่แต่คนแก่ที่ยังนิยมรับประทานหมากอยู่ เพราะว่าได้บริโภคกันจนติด นอกจากประเทศไทยที่นิยมใช้หมากในการบริโภคแล้วยังมีต่างประเทศ เช่น ปากีสถาน พม่า อินเดีย ศรีลังกา อินโดนีเซีย ฯลฯ ก็นิยมบริโภคหมากเช่นกัน

2. ใช้เป็นยาสมุนไพร¹

2.1 ผล (เมล็ด)

- ใช้ขบเคี้ยวเพื่อรักษาเหงือกและฟันให้คงทน
- ใช้รักษาอาการท้องเดิน ท้องเสีย
- ใช้เป็นส่วนผสมของยาสีฟันทำให้ฟันขาว
- ใช้เป็นยาสมานแผล โดยใช้เมล็ดหมากมาบดทำให้เลือดหยุด

ไหลและแผลจะหายเร็ว

- ใช้เป็นยาถ่ายพยาธิ เช่น พยาธิตัวกืด พยาธิตัวแบน พยาธิตัวกลม พยาธิใบไม้ โดยใช้หมากปริมาณเท่ากับเมล็ดผักทองนำมาผสมกันและบดให้ละเอียด ใส่น้ำตาลทรายจำนวนพอเหมาะต้มน้ำรับประทานขณะท้องว่างวันละครั้งจะช่วยขับพยาธิได้

- ใช้เป็นยากำจัดหนอน เมื่อวัวควายเป็นแผลและมีหนอนให้ใช้เมล็ดหมากบดที่ผสมจะสามารถฆ่าหนอนได้

¹ ธีรวัฒน์ ประหยัดทรัพย์. หมากเพื่อการค้า. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเกษตร, 2532) หน้า 6 - 7

- ใช้แก้หวัด โดยใช้เมล็ดหมากแห้ง 2 เมล็ดบดเป็นผงหยาบ ๆ ใส่เหล้า 2 ถ้วยแก้ว นำไปต้มให้เหลือประมาณ 1 1/2 ถ้วย แบ่งรับประทาน 2 ครั้ง ตอนอุ่น ๆ

- ใช้แก้ น้ำกัดเท้า ใช้หมากดิบครึ่งผลแกะเอาเนื้อมาผ่าเป็น 3 ส่วน เอาไปย่างไฟให้ร้อน แล้วนำไปวางบริเวณที่น้ำกัดเท้า พอขึ้นหมากเย็นก็นำไปย่างไฟอีก ทำเช่นนี้ประมาณ 4-5 วันต่อการรักษาหนึ่งครั้ง ให้ทำติดต่อกัน 2-3 วัน บริเวณที่น้ำกัดเท้าจะค่อย ๆ หายไป

- ใช้รักษาแผลเรื้อรัง ใช้เมล็ดหมากแห้ง 2 เมล็ด นำมาเผาจนเป็นเถ้าแล้วบดเป็นผงทาตรงบริเวณที่เป็นแผล แผลเรื้อรังจะค่อย ๆ หายเป็นปกติ

- ใช้รักษาหูดน้ำหนอก โดยใช้เมล็ดหมากแห้งบดให้เป็นผงแล้วเป่าเข้าไปในรูหู จะทำให้อาการหูดน้ำหนอกค่อย ๆ หายไป

2.2 ราก นำมาต้มกินแก้ปากเปื่อย ขับปัสสาวะและแก้โรคบิด

2.3 ใบ นำมาต้มกินเป็นยาขับพิษ และนำมาทาแก้คัน

3. ใช้ในทางอุตสาหกรรม เมื่อนำหมากมาสกัดจะได้ไขมัน เมื่อกายและสารอัลคาลอยด์ชื่อ Arecoline ซึ่งมีแทนนิน (Tannin) สูง จึงสามารถใช้ในทางอุตสาหกรรมได้หลายชนิด เช่น

- ใช้ทำสีต่าง ๆ

- ใช้ย้อมแห อวน ทำให้แหและอวนนิ่มและอ่อนตัว ยืดอายุใช้งานได้นาน เส้นด้ายไม่เปื่อยเร็ว

- ใช้สกัดทำยารักษาโรค เช่น ยาสมานแผล ยาแก้ปากเปื่อย ยาขับปัสสาวะ ยาขับพิษ ยาทาแก้คัน ยาแก้ท้องเดิน ท้องเสีย ฯลฯ

- ใช้สกัดทำน้ำยาฟอกหนัง ทำให้หนังนิ่มและมีสีสวย

4. ใช้ประโยชน์อื่น ๆ เช่น กาบใบใช้ทำปลอกมิดและพัด ลำต้นแก้ไข้ทำเส้า สะพาน และเฟอร์นิเจอร์ เป็นต้น

แหล่งปลูกหมากในประเทศไทย

การปลูกหมากในประเทศไทยมีการปลูกกระจายอยู่ทั่วไปทั้งประเทศ พื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคตะวันออกและภาคใต้ การปลูกหมากในภาคอื่น ๆ ยังไม่มีการปลูกเพื่อการค้าอย่างเป็นล่ำเป็นสัน ส่วนใหญ่เป็นการปลูกบริเวณสวนหลังบ้าน สำหรับภาคใต้ จากเหตุการณ์น้ำท่วมที่ผ่านมาเมื่อปี 2532 มีผลทำให้สวนหมากได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก แต่พื้นที่เพาะปลูกหลังจากเกิดน้ำท่วมใหญ่ ยังไม่ได้ทำการสำรวจจึงทำให้พื้นที่เพาะปลูกภาคใต้อย่างคงมีจำนวนมากกว่าภาคตะวันออกเป็นจำนวนมาก

ตารางที่ 2.1 พื้นที่เพาะปลูกหมากปีการเพาะปลูก 2531/2532 แยกตามภาค

ภาค	พื้นที่เพาะปลูก (ไร่)		
	ให้ผลผลิตแล้ว	ยังไม่ให้ผลผลิต	รวม
เหนือ	1,928	550	2,478
ตะวันออกเฉียงเหนือ	3,685	1,492	5,177
กลาง	1,930	140	2,070
ตะวันออก	12,384	730	13,114
ตะวันตก	2,216	342	2,558
ใต้	64,350	22,323	86,673
รวม	86,493	25,577	112,070

ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สำหรับจังหวัดที่เป็นแหล่งปลูกหมากที่สำคัญในภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัด
ฉะเชิงเทรา ซึ่งทำการปลูกหมากแบบยกร่องโดยมีพื้นที่เพาะปลูก 10,106 ไร่ และ
จังหวัดระยอง ซึ่งทำการปลูกหมากแบบพื้นที่ราบโดยมีพื้นที่เพาะปลูก 1,288 ไร่

ตารางที่ 2.2 พื้นที่เพาะปลูกหมากของภาคตะวันออกปีการเพาะปลูก 2531/2532

จังหวัด	พื้นที่เพาะปลูก (ไร่)			วิธีการปลูก
	ให้ผลผลิตแล้ว	ยังไม่ให้ผลผลิต	รวม	
ฉะเชิงเทรา	10,104	2	10,106	ยกร่อง
ตราด	597	369	966	ยกร่อง
ปราจีนบุรี	1	1	2	ยกร่อง
ระยอง	958	330	1,288	พื้นที่ราบ
สมุทรปราการ	724	28	752	ยกร่อง
รวม	12,384	730	13,114	

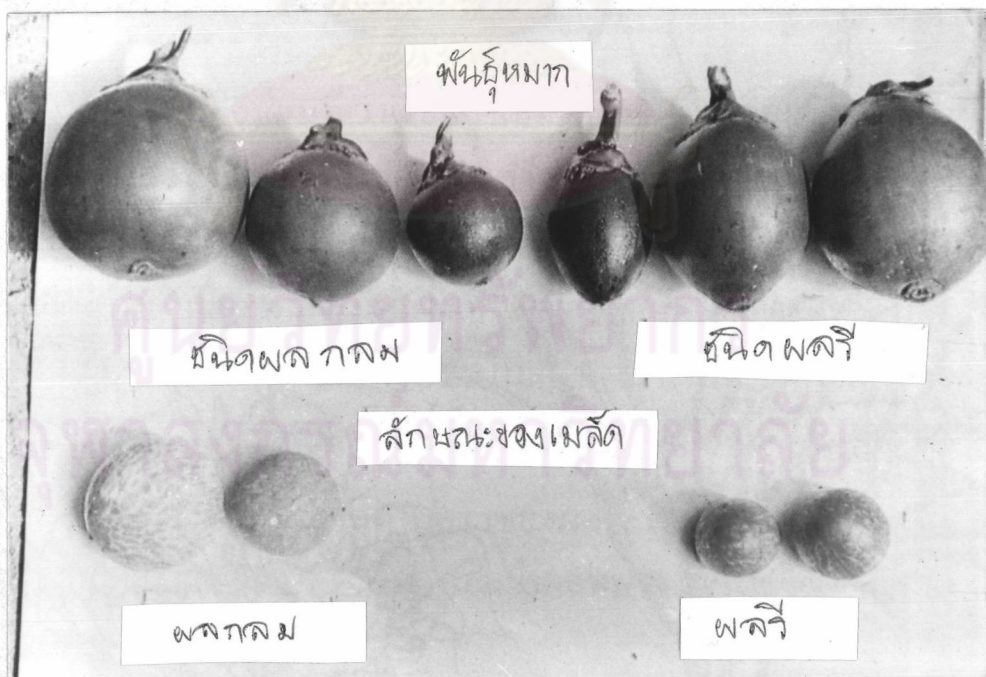
ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

พันธุ์หมาก

ปัจจุบันยังไม่มี การแบ่งพันธุ์หมากอย่างจริงจัง เพียงแต่มีการแบ่งตามลักษณะของผลหมากเท่านั้นซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ชนิดคือ

1. พันธุ์ผลกลม หมากพันธุ์นี้ส่วนมากจะมีขนาดของผลและเมล็ดใหญ่ รูปทรงของผลและเมล็ดมีลักษณะกลมหรือกลมแบน ขนาดของผลยาวประมาณ 2.5 นิ้ว กว้างประมาณ 1 7/8 นิ้ว ส่วนของเปลือกจะมีความหนาสม่ำเสมอ สีของเปลือกจะเหลืองเมื่อสุก

2. พันธุ์ผลรี หมากพันธุ์นี้ผลจะมีขนาดเล็กกว่าพันธุ์ผลกลมแบน รูปทรงของผลจะมีลักษณะยาวรี ขนาดของผลมีความยาวประมาณ 2 นิ้ว กว้าง 1 - 1.5 นิ้ว เมล็ดมีขนาดไม่แน่นอน บางผลมีเมล็ดกลมแบนคล้ายกับหมากผลกลมแบนแต่ขนาดเล็กกว่า บางผลมีรูปทรงคล้ายหัวใจ เปลือกอาจจะหนาหรือบางไม่แน่นอน ส่วนใหญ่เปลือกทางด้านข้างผลจะหนากว่าส่วนอื่น ๆ เปลือกจะมีสีเสดเมื่อสุก

ภาพที่ 2.5 พันธุ์หมาก

การคัดเลือกพันธุ์

การคัดเลือกพันธุ์มีข้อควรพิจารณาดังต่อไปนี้

1. คัดจากต้นหมากที่มีความสมบูรณ์ทนทานต่อโรคและแมลง ให้ผลผลิตสูง และมีคุณภาพดี มีอายุประมาณ 10 - 20 ปี เพราะจะได้ต้นหมากที่มีความสมบูรณ์เต็มที่
2. คัดจากต้นหมากที่ให้ผลผลิตสูงสม่ำเสมอตลอดปี มีก้านทะลายใหญ่ เพราะสามารถรับน้ำหนักผลหมากได้จำนวนมาก ให้ผลขนาดใหญ่มีน้ำหนักเต็มหรือเนื้อมาก เนื้อออกสีแดงเข้มหรือสีส้ม
3. คัดจากต้นที่มีลำต้นตรงและแข็งแรง มีข้อถี่ เพราะจะได้ต้นหมากที่ไม่สูงเร็ว สะดวกในการเก็บเกี่ยว

ผลหมากที่จะใช้ทำพันธุ์ ควรเก็บเกี่ยวเมื่อผลแก่เต็มที่ คือมีอายุนับจากผสมพันธุ์ไปแล้วประมาณ 7 - 8 เดือน หรือเป็นผลที่ปล่อยให้สุกคาต้นจนเกือบจะร่วงและเมื่อเก็บผลมาแล้ว ควรนำไปบ่มไว้ในที่ร่มเพื่อนำไปเพาะต่อไป

การขยายพันธุ์

หมากเป็นไม้ยืนต้นจำพวกใบเลี้ยงเดี่ยวที่มีการเจริญเติบโตทางด้านยอดเพียงด้านเดียว จึงสามารถขยายพันธุ์ได้เพียงวิธีเดียว คือ การเพาะเมล็ด ผลหมากที่นำมาเพาะนั้นควรจะเป็นผลที่ปล่อยให้แก่นต้นจนเกือบจะร่วงและมีสีเหลือง ซึ่งเรียกว่าหมากสง โดยปกติจะนำหมากสงมาฝังไว้ในที่ร่มเพื่อนำไปเพาะต่อไป การขยายพันธุ์มี 2 ขั้นตอนคือ การเพาะ กับการชำ

การเพาะ ในการเพาะหมาก ต้องเพาะในแปลงเพาะให้งอกเสียก่อน แล้วจึงย้ายไปชำให้เจริญเติบโตจนได้ขนาดพอเหมาะจึงนำไปปลูก ลักษณะของแปลงเพาะที่ดีควรจะเป็นที่โล่งแจ้ง ขนาดของแปลงขึ้นอยู่กับจำนวนผลหมากที่จะเพาะ โดยทั่วไปแปลงเพาะควรกว้างประมาณ 1 เมตร ยาวตามความต้องการ ในพื้นที่ 1 ตารางเมตร จะเพาะผลหมากได้ประมาณ 600 - 700 ผล โดยมีวิธีการเพาะดังนี้คือ

1. ขุดดินบริเวณที่จะใช้เพาะกว้าง 1 เมตร ลึกประมาณ 6 นิ้ว ยาวตามความต้องการ ย่อยดินให้ละเอียดเพื่อให้รากต้นหมากที่เกิดขึ้นใหม่สามารถแทงลงไปดินได้สะดวก และเวลาย้ายกล้าหมากจากแปลงเพาะจะทำได้ง่าย หลังจากนั้นใช้ซีซีเถาคลุม (ถ่านของเปลือกข้าว) โรยให้ทั่วสูงประมาณ 2 - 3 นิ้ว
2. นำผลหมากที่เตรียมไว้มาวางเรียงเป็นแถวให้ผลติดกัน ในแนวอนให้หัวผลหันไปในทางเดียวกัน เรียงผลหมากจนเต็มแปลง ให้ผลหมากแต่ละแถวห่างกัน 15 เซนติเมตร แล้วใช้ซีซีเถาคลุมกลบผลหมากให้มิด รดน้ำให้ชุ่ม
3. ทำหลังคาคลุมแปลงเพื่อพรางแสงอาทิตย์ โดยสร้างเป็นร้านขึ้นมาแล้วใช้ทางมะพร้าวคลุมด้านบน
4. ให้น้ำวันเว้นวัน (ทุก ๆ 2 วัน) ถ้าวันไหนฝนตกก็ไม่ต้องรดน้ำ
5. หลังจากเพาะหมากไปแล้ว 1 - 2 เดือน ขกหมากก็จะเริ่มงอก ปล่อยทิ้งไว้อีกประมาณ 1 - 2 เดือน ต้นหมากก็จะแตกใบออกเป็น 2 แฉก เมื่อต้นหมากสูงประมาณ 6 - 8 นิ้ว จึงขุดย้ายจากแปลงเพาะไปชำได้ การย้ายชำกล้าหมากควรกระทำในฤดูฝน

การชำ การชำกล้าหมากมี 2 วิธีคือ การชำในแปลงชำและการชำในถุงพลาสติก

1. การชำในแปลงชำ ลักษณะของแปลงชำที่ดีคือ ควรอยู่ใกล้แปลงเพาะ และใกล้น้ำเพื่อสะดวกในการขนย้ายและให้น้ำต้นหมาก และควรเป็นที่โล่งแจ้งเช่นเดียวกับแปลงเพาะ ขนาดของแปลงชำควรกว้างประมาณ 1 เมตร ความยาวไม่จำกัดโดยกะระยะชำในแปลงให้ต้นห่างกันระหว่างต้นและแถวประมาณ 30 x 30 เซนติเมตร วิธีการชำมีดังนี้

- 1.1 ขุดหลุมให้ลึกพอสมควร ประมาณ 30 เซนติเมตร
- 1.2 การขุดย้ายต้นกล้าหมากจากแปลงเพาะต้องระมัดระวังอย่าให้ผลที่ติดกับต้นหลุดจากต้นกล้า ควรขุดต้นกล้าให้มีรากติดมากที่สุด ถ้ารากติดน้อยเมื่อนำไปปลูกลงดินจะเหี่ยวเฉาและตายได้ ทางที่ดีก่อนขุดย้ายต้นกล้าหมากควรรดน้ำแปลงเพาะให้ชุ่มเพื่อสะดวกในการขุดและทำให้รากขาดน้อย

1.3 นำต้นกล้าหมากที่ซัดจากแปลงเพาะไปปลูกในหลุมที่เตรียมไว้ ให้ลำต้นอยู่กลางหลุมและตั้งตรง กลบดินโดยรอบโคนแล้วกดให้แน่นเพื่อให้ต้นโยกคลอนหรือล้มง่าย รดน้ำให้ชุ่มและควรทำร่มพรางแสงให้ในช่วง 2 สัปดาห์แรก หลังจากนั้นค่อย ๆ เอาที่พรางแสงออกวันละเล็กละน้อยจนหมด เพราะถ้ารีบนำที่พรางแสงออกภายในวันเดียวจะทำให้ใบไหม้ และต้นโทรมอาจถึงตายได้

1.4 ถ้าฝนไม่ตกควรให้น้ำในแปลงเช้าวันเว้นวัน

1.5 ภายใน 1 ปีต้นหมากจะสูงประมาณ 60 - 70 เซนติเมตร มีทางใบประมาณ 6 - 7 ทาง ก็ซัดไปปลูกได้

2.6 การชำในถุงพลาสติก วิธีนี้จะสะดวกในการขนย้ายต้นกล้าและการปลูก โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้

2.1 นำถุงพลาสติกขนาด 6 x 7 นิ้ว หรือใหญ่กว่าเจาะรูที่ก้นถุงและข้างถุง 3 - 4 รู เพื่อให้ระบายน้ำออกได้ง่าย ใส่อินที่ผสมขุยมะพร้าวหรือขุยมะพร้าวไว้ดีแล้วประมาณครึ่งถุง

2.2 ซุดต้นกล้าหมากจากแปลงเพาะ ระวางอย่าให้ผลหมากที่ติดกับต้นกล้าหลุดจากต้น และให้มีรากติดอยู่มากที่สุด

2.3 นำต้นหมากที่ซุดได้ใส่ลงไปในถุง กลบดินถึงโคนต้นโดยกดดินให้แน่นพอสมควร รดน้ำให้ชุ่มแล้วนำไปวางไว้ในที่ร่มรำไรหรือกลางแจ้งให้ถุงซิดกัน โดยวางเป็นแถวในแปลงเพาะชำซึ่งกว้าง 1 เมตร ยาวตามความต้องการ แล้วใช้ทางมะพร้าวหรือตาข่ายพรางแสงพรางแสงให้จนกว่าต้นหมากจะตั้งตัวได้ เมื่อต้นหมากเจริญเติบโตขึ้นจนต้นเบียดซิดกัน ให้ยกถุงออกวางห่างกันประมาณ 30 เซนติเมตร ในระหว่างชำควรยกถุงหรือขยับถุงทุก 2 - 3 เดือนเพื่อป้องกันรากหมากในถุงลงดิน

2.4 รดน้ำวันเว้นวัน จนกว่าต้นหมากจะแข็งแรงตั้งตัวได้ แล้วจึงพิจารณาให้น้ำตามความเหมาะสม

2.5 ให้ชำในถุงจนอายุประมาณ 6 เดือน ถึง 1 ปี จึงนำไปปลูกได้

การปลูกหมาก

การปลูกหมากมีสิ่งที่จะต้องพิจารณาคือ

1. ฤดูกาล การปลูกหมากควรปลูกในช่วงต้นฤดูฝน เพราะจะช่วยให้ต้นหมากตั้งตัวได้เร็ว เนื่องจากดินมีความชุ่มชื้นสูง เป็นการประหยัดแรงงานในการรดน้ำ

2. พื้นที่ปลูก พื้นที่ปลูกหมากควรจะเป็นที่โล่งแจ้งได้รับแสงแดดทั่วถึง ดินที่เหมาะสมแก่การปลูกหมากควรเป็นดินร่วนเหนียว หรือดินเหนียวที่มีอินทรีย์วัตถุพอสมควรในดินชนิดอื่นก็สามารถปลูกได้เช่นกัน แต่การเจริญเติบโตและการให้ผลผลิตจะไม่ดี สถานที่ปลูกหมากควรอยู่ใกล้แหล่งน้ำเพราะหมากเป็นพืชที่ชอบน้ำ ถ้ามีน้ำอุดมสมบูรณ์จะให้ผลผลิตที่มีคุณภาพดีเป็นจำนวนมาก

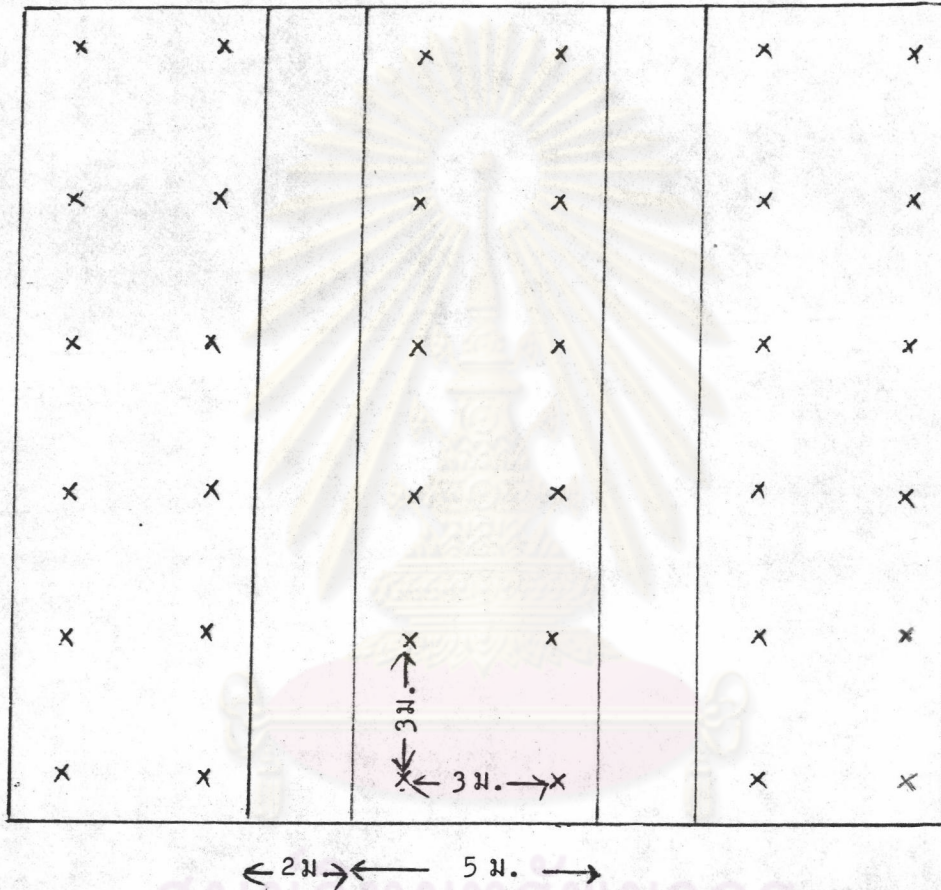
3. วิธีการปลูก การปลูกหมากมี 2 วิธี ขึ้นอยู่กับพื้นที่ปลูกคือ

3.1 การปลูกแบบยกร่อง วิธีนี้เหมาะสำหรับพื้นที่ราบลุ่ม บริเวณใกล้แม่น้ำลำคลอง (ดูภาพที่ 2.6 ประกอบ) มีการวางผังปลูก 2 แบบ ดังนี้

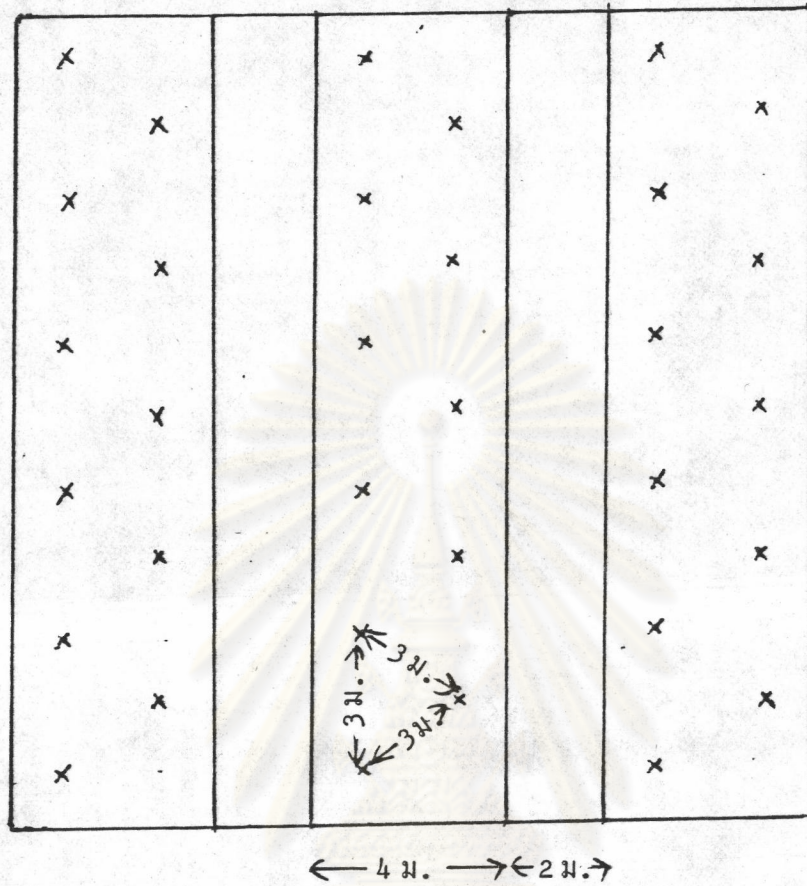
ภาพที่ 2.6 สวนหมากแบบยกร่อง

3.1.1 การวางผังปลุกแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัส เหมาะสำหรับร่องปลุกที่มีขนาดใหญ่ สันร่องกว้างประมาณ 5 เมตร ความยาวของร่องยาวตามขนาดของพื้นที่ พื้นที่ระหว่างร่องควรกว้าง 1.5 หรือ 2 เมตร ระยะปลุก 3 x 3 เมตร ตามหลักแล้วแถวริมอยู่ห่างจากสันร่องด้านละ 1 เมตร (ดูภาพที่ 2.7 ประกอบ)

ภาพที่ 2.7 การวางผังปลุกแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัส

3.1.2 การวางผังปลุกแบบสามเหลี่ยมด้านเท่าหรือแบบสลับฟันปลา เหมาะสำหรับร่องที่มีขนาดเล็ก สันร่องกว้างประมาณ 3 - 4 เมตร (การจัดร่องทำแบบเดียวกับ 3.1.1 แต่สันร่องแคบกว่า) การจัดระยะปลุกแบบสลับฟันปลาคือแถวแรกวางผังปลุกตามปกติ แต่แถวตรงข้ามต้องปลุกให้ตันอยู่ระหว่างแถวแรก (ดูภาพที่ 2.8 ประกอบ)

ภาพที่ 2.8 การวางผังปลูกแบบสามเหลี่ยมด้านเท่า

การปลูกแบบยกร่องส่วนมากนิยมปลูกแบบริมร่อง ให้ต้นหมากอยู่ห่างจากสันร่อง 1 เมตร นอกจากนี้รากหมากยังช่วยป้องกันไม่ให้ดินข้าง ๆ ร่องพัง ซึ่งถ้าปลูกกลางร่อง จะเสียพื้นที่ปลูกพืชชนิดอื่นซึ่งจะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับเจ้าของสวนหมาก

3.2 การปลูกแบบพื้นที่ราบ วิธีนี้เหมาะสำหรับปลูกบนพื้นที่ราบสูงซึ่งน้ำไม่ท่วม มีการปลูกเป็นไร่โดยปรับพื้นที่ให้ราบเรียบสม่ำเสมอทั้งพื้นที่ การปลูกหมากบนพื้นที่ราบ ถ้ามีแหล่งน้ำสำหรับรดต้นหมากในช่วงฤดูแล้งด้วยก็จะช่วยให้หมากติดผลมากขึ้น (ดูภาพที่ 2.9 ประกอบ)

ภาพที่ 2.9 สวนหมากแบบพื้นที่ราบ

4. ระยะปลูก ระยะปลูกหมากขึ้นอยู่กับวิธีการปลูกคือ

4.1 การปลูกแบบยกร่อง ระยะปลูกสำหรับวิธีนี้ที่นิยมปลูกกันทั่ว ๆ ไป

มีดังนี้

- ระยะปลูก 3 x 3 เมตร ปลูกได้ไร่ละประมาณ 160 ต้น
- ระยะปลูก 3.8 x 3.5 เมตร ปลูกได้ไร่ละประมาณ 130 ต้น
- ระยะปลูก 3 x 5 เมตร ปลูกได้ไร่ละประมาณ 100 ต้น

4.2 การปลูกแบบพื้นที่ราบ วิธีนี้ใช้ระยะปลูก 2 x 2 เมตร ซึ่งสามารถปลูกได้ไร่ละประมาณ 400 ต้น

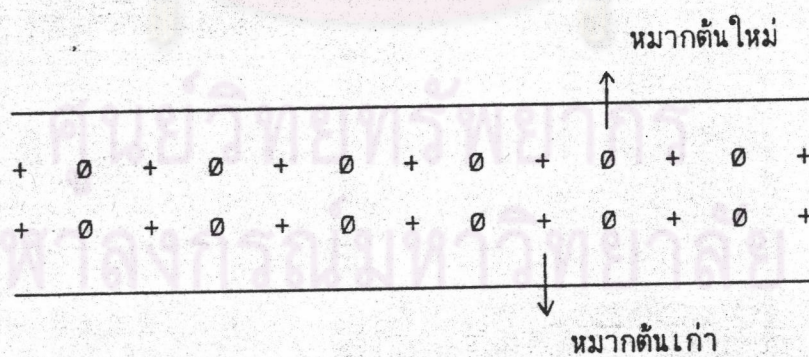
5. การเตรียมหลุมปลูก ขนาดของหลุมที่จะใช้สำหรับปลูกมากโดยทั่วไปนิยมขุดหลุมปลูกให้มีขนาดกว้าง x ยาว x ลึกประมาณ 50 x 50 x 50 เซนติเมตร หรืออาจใหญ่กว่านี้เพื่อให้ต้นหมากตั้งตัวและเจริญเติบโตได้เร็วขึ้น ในการขุดหลุมให้แยกเอาชั้นของดินออกจากกันโดยสังเกตชั้นของดินจากสีที่ต่างกัน กล่าวคือลักษณะของดินชั้นบนที่มีอินทรียวัตถุปะปนอยู่สูงนั้น จะมีสีดำหรือเข้มกว่าดินชั้นล่างซึ่งมีสีจางหรือสีออกไปทางแดงหรือขาว ให้แยกชั้นดินนี้ออกไปคนละส่วนกัน ต่อจากนั้นให้ใช้ปุ๋ยคอกซึ่งอาจจะเป็นมูลวัว ควาย เป็ด ไก่ หรือหมูก็ได้ แต่ต้องเป็นมูลสัตว์ที่เก่าแล้ว กล่าวคือผ่านการหมักจนหมดสภาพที่จะหมักอีกต่อไป และไม่ควรรีใช้มูลสัตว์สด ๆ เพราะยังคงมีการเผาไหม้จะทำให้เกิดความร้อนซึ่งจะเป็นอันตรายต่อรากของต้นหมาก กรณีที่ไม่มีปุ๋ยคอกอาจใช้ปุ๋ยหมักแทนได้ การใช้ปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยคอกอาจใช้ถึงครึ่งหนึ่งของดินที่ขุดขึ้นมา โดยนำปุ๋ยมาคลุกเคล้ากับดินชั้นล่างจนเข้ากันดี แล้วจึงกลบใส่ลงไปหลุม ให้ดินผสมอยู่ต่ำกว่าปากหลุมประมาณ 6 นิ้ว ส่วนดินผสมที่เหลือกองไว้ที่ปากหลุม การขุดและปรุงแต่งดินในลักษณะเช่นนี้ มีจุดประสงค์เพื่อปรับสภาพของดินภายในหลุมให้มีความร่วนซุย มีอาหารของพืชมาก และสะดวกต่อการงอกขึ้นของรากหมากในขณะยังเล็กอยู่ ทำให้ต้นหมากสามารถเจริญเติบโตได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

6. วิธีปลูก เมื่อเตรียมหลุมปลูกแล้วให้ย้ายต้นกล้าหมากมาปลูกในหลุม ถ้าเป็นต้นกล้าที่ย้ายจากแปลงชำต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง โดยให้มีดินและรากติดมากับต้นให้มากที่สุดเพื่อช่วยให้ต้นหมากตั้งตัวได้เร็วขึ้น วิธีการย้ายต้นกล้าจากแปลงชำควรใช้พลั่วแทงลงไปดินรอบ ๆ ต้นให้ห่างจากโคนต้นหมากอย่างน้อย 10 เซนติเมตร ลึกประมาณ 15 - 20 เซนติเมตร เมื่อขุดต้นกล้าขึ้นมาจากแปลงชำแล้วให้นำไปปลูกทันทีในหลุมที่ได้ขุดเตรียมไว้ กลบดินให้สูงกว่าขอบหลุม 4 - 6 นิ้ว แล้วรดดินรอบบริเวณโคนต้นให้แน่นพอสมควรและรดน้ำให้ชุ่ม กรณีที่ย้ายต้นกล้าหมากที่เพาะชำไว้ในถุงพลาสติกมาปลูกจะทำได้ง่ายกว่า โดยนำต้นกล้าหมากที่อยู่ในถุงพลาสติกมาวางไว้ที่ปากหลุม ใช้มีดกรีดถุงพลาสติกที่ก้นถุงออกก่อน แล้วนำต้นกล้าหมากวางลงไปกลางหลุมให้ลำต้นตั้งตรง จาก

นั้นใช้มีดกรีดที่ข้างถุงพลาสติกข้างใดข้างหนึ่ง โดยกรีดจากข้างล่างขึ้นข้างบนจนเกือบขาดออกจากกัน กลบดินลงไปหลุมจนถึงรอยกรีดที่ใกล้จะขาดแล้วกดดินให้แน่นพอประมาณ หลังจากนั้นใช้มีดกรีดถุงพลาสติกที่เหลืออยู่ให้ขาดออก และดึงถุงพลาสติกออกจากหลุม ไล่ดินลงไปอีกจนถึงระดับปากหลุมแล้วกดดินรอบบริเวณโคนต้นให้แน่นอีกครั้งและรดน้ำให้ชุ่ม วิธีการย้ายปลูกทั้ง 2 วิธีนี้ หลังจากปลูกเสร็จแล้วควรทำที่พรางแสงให้แก่ต้นหมาก โดยใช้ทางมะพร้าวหรือวัสดุอื่นพรางแสงแดดให้จนกว่าต้นหมากจะตั้งตัวได้

การปลูกทดแทน

ลักษณะธรรมชาติของต้นหมากจะเริ่มให้ผลเมื่ออายุ 4 ปี และจะให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงอายุประมาณ 8 - 13 ปี ซึ่งการให้ผลผลิตจะขึ้นอยู่กับการดูแลรักษาและความสมบูรณ์ของต้นหมาก หลังจากนั้นผลผลิตของหมากจะคงที่และเริ่มลดลงตามลำดับ ต้นหมากที่มีอายุมากจะให้ผลผลิตไม่ดีเท่าที่ควร จากการสอบถามเกษตรกรผู้ปลูกหมาก พบว่าควรที่จะปลูกหมากทดแทนต้นเก่าเมื่อหมากต้นเก่ามีอายุประมาณ 10 - 12 ปี โดยปลูกแซมตรงกลางระหว่างต้นหมากเก่า (ดูภาพที่ 2.10 ประกอบ) การปลูกทดแทนในแบบนี้เมื่อต้นใหม่มีอายุ 4 ปี ก็จะเริ่มให้ผลผลิตซึ่งจะพอดีกับเวลาที่ตัดต้นเก่าทิ้ง ซึ่งถ้าไม่ตัดทิ้งจะทำให้ต้นหมากแย่งน้ำและธาตุอาหารกัน ทำให้ต้นหมากใหม่ที่ปลูกแซมไม่เจริญเติบโตเท่าที่ควร

ภาพที่ 2.10 การปลูกหมากต้นใหม่ทดแทนต้นเก่า

การดูแลรักษา

หลังจากปลูกต้นหมากแล้วต้องเอาใจใส่ดูแลรักษาพอสมควร ถ้าดูแลรักษาไม่ดีหรือไม่ทั่วถึง ต้นหมากจะเจริญเติบโตช้าทำให้แคระแกรนและอาจถึงตายได้ ต้นหมากที่ได้รับการดูแลไม่เพียงพอจะทำให้ต้นเจริญเติบโตไม่เต็มที่ทำให้ได้ผลผลิตช้า นอกจากนี้ยังได้ผลผลิตน้อยและคุณภาพไม่ดีเท่าที่ควร จึงมีข้อปฏิบัติในการดูแลรักษาดังต่อไปนี้

1. การให้น้ำ แบ่งเป็น 2 ช่วง

- การให้น้ำแก่หมากต้นเล็ก หลังจากปลูกแล้วรดน้ำให้ชุ่ม ถ้าฝนไม่ตกควรรดน้ำ 2 วันต่อครั้งติดต่อกันไปประมาณ 1 เดือน หรือจนกว่าต้นหมากจะเกิดรากใหม่และตั้งตัวได้

- การให้น้ำแก่หมากต้นโต ในสวนที่ปลูกหมากแบบยกร่องไม่จำเป็นต้องรดน้ำในฤดูฝน และถ้ามีน้ำในร่องมากเกินไปต้องระบายน้ำออกให้เหลือตามระดับปกติ คือต่ำกว่าระดับสันร่องประมาณ 50 เซนติเมตร ในฤดูแล้งเกษตรกรจะใช้แครงซึ่งมีลักษณะคล้ายกระบวยตักน้ำทำด้วยสังกะสีมีด้ามไม้ไผ่ยาวตักน้ำในร่องขึ้นมารดที่โคนต้นหมาก ส่วนต้นหมากที่ปลูกบนพื้นที่ราบในฤดูฝนไม่จำเป็นต้องรดน้ำ แต่ถ้าเกิดระยะฝนทิ้งช่วงนาน ๆ หรือในฤดูแล้งก็ให้น้ำตามความจำเป็นและเหมาะสม สำหรับหมากที่ปลูกแบบยกร่องในพื้นที่ที่อยู่ใกล้ทะเล มักจะมีปัญหาในช่วงฤดูแล้ง คือประมาณเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคมของทุกปี เนื่องจากจะมีน้ำทะเลหนุนทำให้น้ำในแม่น้ำลำคลองใกล้ทะเลเป็นน้ำเค็มหรือน้ำกร่อย ถ้าสวนไหนทำคันโอบรอบสวนไว้ไม่ดีหรือไม่สูงพอ น้ำเค็มก็จะเข้าในสวนได้ ทำให้ต้นหมากที่ปลูกไว้ชะงักการเจริญเติบโตจนอาจถึงตายได้ ดังนั้นในเดือนมกราคมชาวสวนจะต้องกักน้ำจืดไว้ในร่องเพื่อใช้รดต้นหมากในฤดูแล้งจนกว่าจะถึงฤดูฝน

2. การลอกเลน

สวนหมากที่มีการปลูกแบบยกร่องควรลอกเลนทุกปีปีละ 1 ครั้ง เพื่อไม่ให้ร่องตื้นเขินซึ่งจะทำให้เก็บกักน้ำได้ไม่เพียงพอในฤดูแล้ง การลอกเลนนิยมทำกันในช่วงฤดูหนาว คือประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ เลนที่ลอกในช่วงนี้จะแห้งเร็วและเกาะตัวกันดี เกษตรกรจะสาดเลนที่ลอกขึ้นมาให้ทั่วร่องรวมทั้งบริเวณโคนต้นหมากเพื่อไม่ให้รากลอยและเป็นการเพิ่มธาตุอาหารให้ต้นหมาก ส่วนการปลูกหมากบนพื้นที่ราบจะไม่มีการลอกเลน แต่จะใช้วิธีพูนโคนต้นหมากแทน

3. การกำจัดวัชพืช ในปีแรกต้องหมั่นดายหญ้ารอบ ๆ โคนต้นประมาณ 3 ถึง 4 ครั้ง เพื่อให้วัชพืชขึ้นคลุมต้นหมาก เมื่อดายหญ้าแล้วควรพรวนดินใส่ปุ๋ยและให้น้ำไปพร้อมกัน ในปีต่อ ๆ ไปให้กำจัดวัชพืชและพรวนดินอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง แต่ถ้าเห็นว่ามีความชื้นรกรมากก็ควรกำจัดวัชพืชอีก

4. การใส่ปุ๋ย การให้ปุ๋ยแก่ต้นหมากจะทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นและมีคุณภาพดี การให้ปุ๋ยควรทำก่อนต้นหมากออกดอกและภายหลังจากการเก็บเกี่ยวผลหมากหมดแล้ว วิธีการใส่ปุ๋ยควรใส่ตรงกลางระหว่างต้นหมากและบริเวณรอบโคน เพราะรากที่สามารถดูดน้ำและแร่ธาตุอาหารได้จะอยู่ที่ปลายรากห่างจากโคนต้นหมาก ปุ๋ยที่ควรใช้ได้แก่

4.1 ปุ๋ยอินทรีย์ ส่วนมากจะให้ปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยคอกปีละ 1 - 4 ครั้ง อัตราการใส่ปีละ 500 - 1,000 กิโลกรัมต่อไร่ โดยแบ่งใส่ครั้งละเท่า ๆ กัน

4.2 ปุ๋ยเคมี ถ้าเป็นหมากต้นเล็กใส่ปุ๋ยสูตร 46 - 0 - 0 อัตราการใส่ปีละ 25 - 50 กิโลกรัมต่อไร่ แต่ถ้าเป็นหมากที่ให้ผลแล้วจะใส่ปุ๋ยสูตร 15 - 15 - 15 หรือสูตร 16 - 16 - 16 ใส่ปีละ 1 - 4 ครั้ง อัตราการใส่ปีละ 50 - 100 กิโลกรัมต่อไร่ เมื่อใส่ปุ๋ยแล้วควรพรวนดินต้น ๆ เพื่อกลบปุ๋ยและรดน้ำ

5. การห่มลำต้นหมาก การห่มลำต้นหมากมีจุดประสงค์เพื่อป้องกันแสงแดดเผาในขณะที่ลำต้นหมากยังอ่อนและมีสีเขียว ซึ่งเป็นระยะที่หมากกำลังย่างปล้อง (เมื่อหมากหลุดจะเห็นเป็นปล้องที่ลำต้น) เพื่อการเจริญเติบโต การที่หมากถูกแสงแดดเผาในขณะที่หมากกำลังย่างปล้องจะมีผลกระทบต่อ การเจริญเติบโตของหมากคือ หมากจะชะงักการเจริญเติบโต ลำต้นแห้ง ให้ผลผลิตได้น้อยลงและอาจตายได้ การห่มลำต้นหมากจะทำในช่วงฤดูแล้งซึ่งมีอากาศแห้งและแสงแดดจัด คือ ช่วงประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคมของทุกปี วัสดุที่ใช้ห่มลำต้นหมากได้แก่ทางหมาก ทางมะพร้าวหรือทางจาก ในการห่มลำต้นหมากให้ปิดห่มลำต้นส่วนที่ยังเป็นสีเขียวอยู่ให้รอบลำต้น แล้วใช้เชือกผูกมัดติดกับลำต้นให้แน่นเพื่อเป็นการพรางแสงแดดไว้จนหมดฤดูแล้ง พอถึงเดือนพฤษภาคมหรือมิถุนายนซึ่งเริ่มมีฝนตก จึงเอาวัสดุที่ห่มลำต้นออกเพราะเริ่มย่างเข้าฤดูฝนซึ่งเป็นช่วงที่มีอากาศชื้น หากไม่เอาวัสดุที่ห่มออกอาจเป็นที่อยู่ของแมลงและเป็นแหล่งสะสมของโรคได้ การห่มลำต้นหมากควรจะทำเช่นนี้ทุกปีจนกว่าลำต้นหมากจะเปลี่ยนเป็นสีเทา คือช่วงที่

ต้นหมากมีอายุประมาณ 4 - 5 ปี หรือเริ่มให้ผลผลิตได้แล้วก็ไม่จำเป็นต้องห่มลำต้นหมาก
อีกต่อไป (ดูภาพที่ 2.11 ประกอบ)

ภาพที่ 2.11 การห่มลำต้นหมาก

โรคของต้นหมาก

โรคของต้นหมากส่วนใหญ่เป็นโรคที่เกิดจากเชื้อราตามส่วนต่าง ๆ ของลำต้น ได้แก่

1. โรคผลเน่า เกิดจากการที่น้ำฝนซึ่งอยู่บริเวณช่อดอกซึ่งมีลักษณะเป็นร่อง โดยเชื้อราที่มีอยู่ในอากาศจะเข้าทำลายทำให้ช่อดอกเน่าและลามมายังผลหมาก ทำให้ผลหมากเน่าและร่วงก่อนถึงระยะที่จะเก็บเกี่ยวได้

2. โรคโคนเน่าและรากเน่า เกิดจากเชื้อราที่มีอยู่ในพื้นดินซึ่งจะแพร่กระจายได้ง่ายถ้าสภาพดินฟ้าอากาศเหมาะสม เช่นพื้นดินชื้นและมีน้ำขัง เชื้อรานี้จะเข้าทำลายที่โคนต้น แล้วลุกลามไปที่รากอย่างรวดเร็วซึ่งจะทำให้ต้นหมากตายในที่สุด

การป้องกันและกำจัดโรคของต้นหมาก

ถ้าพบว่าต้นหมากเป็นโรคที่เกิดจากเชื้อราให้ใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดเชื้อราประเภท quintozone เช่น เทอร์ราคลอร์ หรือประเภท etridiazol เช่น เทอร์ราไซนผสมน้ำตามอัตราส่วนที่ระบุไว้ในฉลาก นำไปราดที่บริเวณโคนต้นที่เป็นเชื้อราสำหรับต้นที่เป็นมากไม่สามารถป้องกันและกำจัดได้อีกแล้ว ให้โคนต้นหมากและช่อดอกที่เน่าไปทำลายเสีย ในบริเวณที่ช่อดอกให้ใช้สารเคมีดังกล่าวผสมน้ำตามอัตราส่วนในฉลากราดให้ทั่วเพื่อป้องกันไม่ให้โรคนี้อาการลามไปยังต้นอื่น ๆ ได้ เมื่อจะปลูกต้นใหม่แทนให้ทิ้งระยะไว้ประมาณ 1 ปี และหากสามารถเลื่อนจุดปลูกไปจากหลุมเดิมได้จะเป็นการดีที่สุด

แมลงศัตรูของหมาก

แมลงที่เป็นศัตรูของหมากมีหลายชนิด ได้แก่

1. หนอนปลอกกินใบหมาก หนอนชนิดนี้ใช้ใบหมากมาสร้างเป็นปลอกหรือเป็นเกราะหุ้มตัวแล้วตัวหนอนจะอาศัยอยู่ภายใน โดยหนอนจะกัดกินใบหมากเหลือแต่ก้าน

กลางใบ นอกจากนี้ยังทำลายผลหมากโดยแทะผิวของผลทำให้เกิดเป็นทางสีขาว หนอนชนิดนี้ทำลายได้ทั้งหมากต้นเล็กและต้นใหญ่ เนื่องจากหนอนนี้จะกัดกินที่ยอดหมากถ้าเป็นต้นหมากสูง เป็นการยากที่จะป้องกันกำจัด แต่ถ้าเป็นหมากต้นเล็กหรือต้นที่ไม่สูงเกินไปนักก็สามารถจับตัวหนอนมาทำลายหรือใช้สารเคมีพวกมาลาไรออนผสมตามอัตราส่วนที่ระบุไว้ในฉลากแล้วฉีดพ่น

2. เพลี้ยไฟ เป็นแมลงที่มีขนาดเล็กสีน้ำตาล - ดำ เคลื่อนไหวได้เร็ว โดยเพลี้ยไฟจะดูดน้ำเลี้ยงจากใบหมากทำให้ต้นหมากชะงักการเจริญเติบโต โดยมากจะทำลายต้นหมากในระยะที่ยังเล็กและอยู่ในแปลงเพาะหรือแปลงชำ วิธีป้องกันและกำจัดทำได้โดยการหมั่นตรวจดูที่แปลงเพาะหรือแปลงชำหรือเมื่อย้ายต้นหมากไปปลูก หากพบเพลี้ยชนิดนี้ให้ใช้สารเคมีประเภท Carbaryl เช่น เซพวิน 85 ฉีดพ่น และต้องฉีดให้ทั่วถึงโดยเฉพาะบริเวณใต้ใบ

3. หนอนเจาะลำต้น หนอนนี้จะเจาะเข้าไปที่บริเวณโคนต้นหมาก ตรงรอยเจาะจะมีสีแดงคล้ำไหลออกมาและมีหนอนลักษณะเป็นขุยก้อนเล็ก ๆ ติดอยู่ด้วย ซึ่งจะทำให้เนื้อของลำต้นหมากแข็งเรียกว่าไส้แข็งหรือไส้ตันและทำให้ต้นหมากตาย วิธีป้องกันและกำจัดทำได้โดยใช้สารฆ่าแมลงประเภท Carbofuran เช่น ฟุราดาน 3% ฉี โรยบริเวณรอบ ๆ โคนต้นหมากแล้วรดน้ำให้ชุ่มทันที จากนั้นรากต้นหมากจะดูดสารเคมีนี้เข้าไปในลำต้น ซึ่งจะเข้าไปทำลายหนอนที่อาศัยอยู่ภายใน และหลังจากใส่ยาแล้ว 30 วัน ห้ามเก็บผลหมากไปรับประทาน

4. เพลี้ยหอยและเพลี้ยแป้ง เป็นแมลงขนาดเล็กสังเกตได้ง่าย โดยเพลี้ยแป้งมีเส้นใยขาวปกคลุมลำตัว ผนังลำตัวเพลี้ยแป้งจะอ่อน ส่วนเพลี้ยหอยจะสร้างสารเหนียวปกคลุมร่างกาย เพลี้ยทั้งสองชนิดนี้ไม่ค่อยเคลื่อนไหวและจะดูดกินน้ำเลี้ยงที่ใบและจั่นหมาก ทำให้ต้นหมากเจริญเติบโตไม่เต็มที่ วิธีป้องกันและกำจัดเพลี้ยทั้งสองชนิดนี้ทำได้โดยใช้สารเคมีประเภท Monocrotophos, Carbosulfan หรือ Carbaryl

5. ปลวก ในดินที่มีปลวกอาศัยอยู่ ปลวกอาจเจาะเข้าไปกัดกินเนื้อไม้ภายในต้นหมาก ทำให้ต้นหมากตาย วิธีป้องกันและกำจัดทำได้โดยใช้สารเคมีประเภท Carbo-sulfan เช่น พอสซ์ หรือประเภท Heptachlor เช่น ออลามอน โรยที่รังปลวก นอกจากนี้เพื่อช่วยป้องกันและกำจัดโรคและแมลงศัตรูพืชได้ผลยิ่งขึ้น ควรจะทำการกำจัดแหล่งขยายพันธุ์ เช่น กองปุ๋ยหมักปุ๋ยคอก กองขยะ และต้นกอหมากที่ผุพังในบริเวณสวนร่วมกันกับการใช้สารเคมี

นอกจากโรคและแมลงที่ทำลายต้นหมากแล้วอาจมีปัญหาคืออื่น ๆ อีกเช่น

1. ผลแตก ลักษณะที่แตกคือผลหมากจะแตกที่ก้นผล ส่วนใหญ่เกิดในช่วงต้นฤดูฝน เนื่องจากต้นหมากผ่านฤดูแล้งมาเป็นเวลานาน เมื่อมีฝนตก ต้นหมากจะดูดน้ำเข้าไปอย่างรวดเร็ว เซลล์ที่เคยขาดน้ำขยายตัวไม่ทันจึงทำให้ผลหมากแตก วิธีป้องกันคือในช่วงที่ฝนไม่ตกควรให้น้ำแก่ต้นหมากอย่างสม่ำเสมอ

2. ใบเหลือง ถ้าต้นหมากแสดงอาการใบเหลืองโดยไม่มีโรคและแมลงทำลาย หรือเพราะน้ำท่วมโคนนานเกินไปแสดงว่าต้นหมากขาดธาตุอาหาร วิธีการแก้ไขทำได้โดยให้ปุ๋ยหรือปุ๋ยแอมโมเนียผสมน้ำราดบริเวณรอบ ๆ โคนต้น หรือจะให้ปุ๋ยโรยรอบต้นแล้วรดน้ำให้ชุ่มทันที จะช่วยให้ใบหมากเขียวขึ้นในเวลาอันรวดเร็ว

การปลูกพืชแซมในสวนหมาก

เนื่องจากหมากเป็นพืชที่ให้ผลผลิตช้า กล่าวคือจะเริ่มให้ผลเมื่อปลูกแล้วประมาณ 4 - 5 ปี ดังนั้นในช่วงที่หมากยังไม่ให้ผลควรปลูกพืชชนิดอื่นแซมลงไปเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่เจ้าของสวนอีกทางหนึ่ง การที่ชาวสวนจะเลือกพืชอะไรเป็นพืชแซมนั้นจะต้องพิจารณาจากสภาพดินฟ้าอากาศ ชนิดของพืชแซม ผลกระทบของพืชแซมต่อพืชหลัก และต้องคำนึงถึงความต้องการของตลาดต่อพืชแซมชนิดนั้น ๆ ด้วย การปลูกพืชแซมในสวนหมากจะปลูกพร้อมกับหมากหรือปลูกหลังจากที่หมากให้ผลแล้วก็ได้ ทั้งนี้เพราะหมากเป็นพืชที่มีลำต้นสูง ไม่มีกิ่งก้านมาเบียดบังพืชแซมและทรงพุ่มไม่กว้างเกินไป จึงไม่ค่อยมีผล

กระทบต่อพืชแซมที่ปลูกลงไปแต่อย่างใด ชนิดของพืชแซมที่นิยมปลูกในสวนหมาก ได้แก่ ผักชนิดต่าง ๆ เช่น ชিং ข่า กุยช่าย และพลู การปลูกผักเป็นพืชแซมนี้แม้จะปลูกได้ตลอดปีก็ตาม ในปีต่อไปไม่ควรปลูกซ้ำในแปลงเดิมหรือร่องเดิมอีก ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เป็นที่แหล่งสะสมของโรคและแมลงจึงควรจะปลูกสลับร่องหมุนเวียนกันไป การปลูกพืชแซมควรปลูกให้ห่างจากโคนต้นหมากไม่น้อยกว่า 60 เซนติเมตร สวนหมากบางแห่งปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้นเป็นพืชแซม เช่น มะม่วง ส้มโอ ชมพู่ ฯลฯ อย่างไรก็ตามการปลูกไม้ผลหรือไม้ยืนต้นลงในสวนหมากมีข้อควรพิจารณาคือจะต้องมีการดูแลรักษาที่ดีและสม่ำเสมอ ทั้งนี้เพราะทั้งหมด ไม้ผล และไม้ยืนต้นต่างก็ต้องการธาตุอาหารและน้ำเพื่อการเจริญเติบโต ดังนั้นหากมีการดูแลรักษาไม่ดีจะทำให้หมากและพืชแซมแย่งธาตุอาหารกัน ทำให้ไม่เจริญเติบโตเท่าที่ควรและให้ผลผลิตน้อย

การเก็บเกี่ยวผลหมาก

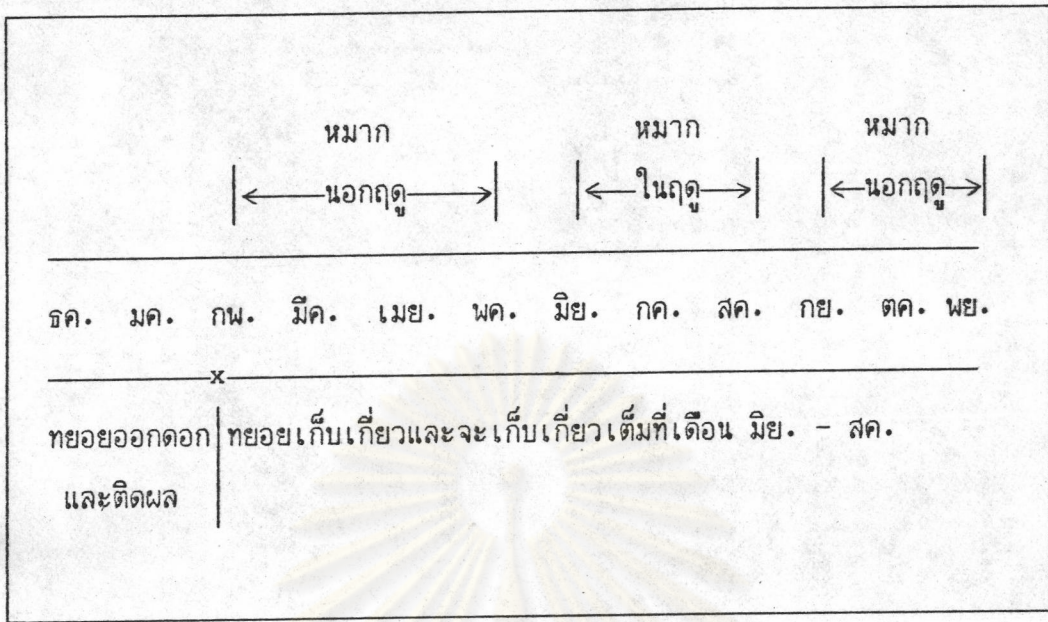
ต้นหมากจะเริ่มออกดอกและติดผลเมื่ออายุประมาณ 4 ปี ดอกหมากหรือจั่นหมากจะเกิดที่บริเวณซอกโคนก้านใบล่างสุดหรือที่โคนก้านใบล่าง ถ้าสังเกตดูจะเห็นว่าบริเวณก้านใบล่างจะงอโตผิดปกติ ต่อมากาบหมากก็จะร่วงมองเห็นช่อดอกหรือจั่นหมากในปีหนึ่ง ๆ ดอกหมากจะทยอยออกมาเรื่อย ๆ จำนวนจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างคือ พันธุ์หมาก อายุของต้นหมาก ความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ โดยปกติหมากจะให้ผลผลิตเฉลี่ยประมาณปีละ 3 - 5 ทะลายต่อต้น (ดูภาพที่ 2.12 ประกอบ) แต่ละทะลายมีผลประมาณ 100 - 150 ผล ถ้าเป็นหมากพันธุ์ดี ต้นหมากสมบูรณ์และสิ่งแวดล้อมเหมาะสม จะให้ผลผลิตประมาณปีละ 5 - 6 ทะลายต่อต้น และจะให้ผลถึง 300 - 500 ผลต่อทะลาย

ต้นหมากจะให้ผลผลิตแยกได้เป็น 2 พวกคือ หมากในฤดูและหมากนอกฤดู โดยหมากนอกฤดูจะให้ผลผลิตได้เกือบตลอดปี ซึ่งขึ้นอยู่กับอายุและความสมบูรณ์ของต้นหมากและความเหมาะสมของสภาพแวดล้อม ต้นหมากที่มีอายุมากประมาณ 10 ปีขึ้นไป และต้นหมากที่ได้รับการดูแลรักษาตามปกติส่วนใหญ่จะเก็บเกี่ยวได้เฉพาะหมากในฤดูเท่านั้น ช่วงระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวมีดังนี้

ภาพที่ 2.12 ต้นหมากที่ติดผลแล้ว

1. หมากในฤดู ช่วงที่เก็บหมากได้มากหรือที่เรียกว่าหมากในฤดู คือในช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนสิงหาคม หมากที่ออกในช่วงนี้จะมีราคาถูกประมาณผลละ 10 - 30 สตางค์เท่านั้น เนื่องจากมีปริมาณมาก
2. หมากนอกฤดู จะเริ่มเก็บเกี่ยวได้ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์เป็นต้นไป และเป็นช่วงที่มีหมากออกสู่ตลาดน้อย ทำให้หมากนอกฤดูมีราคาแพงสามารถขายได้ประมาณผลละ 1 - 3 บาท

ภาพที่ 2.13 ฤดูกาลของผลผลิตหมากในฤดูและหมากนอกฤดู

อายุของผลหมากที่ควรเก็บเกี่ยว

1. หมากดิบหรือหมากสด ผลหมากสดที่ใช้รับประทานมีอายุตั้งแต่เริ่มผสมติดจนถึงเก็บเกี่ยวประมาณ 5 - 6 เดือน เปลือกจะมีสีเขียวเข้ม เนื้อในแก่พอจะรับประทานสด ๆ ได้ โดยอาจจะเป็นหมากหน้าอ่อน เนื้อนี้คล้ายเนื้อกุ้งหรือหมากหน้าแก่ที่เนื้อเริ่มจะแข็ง

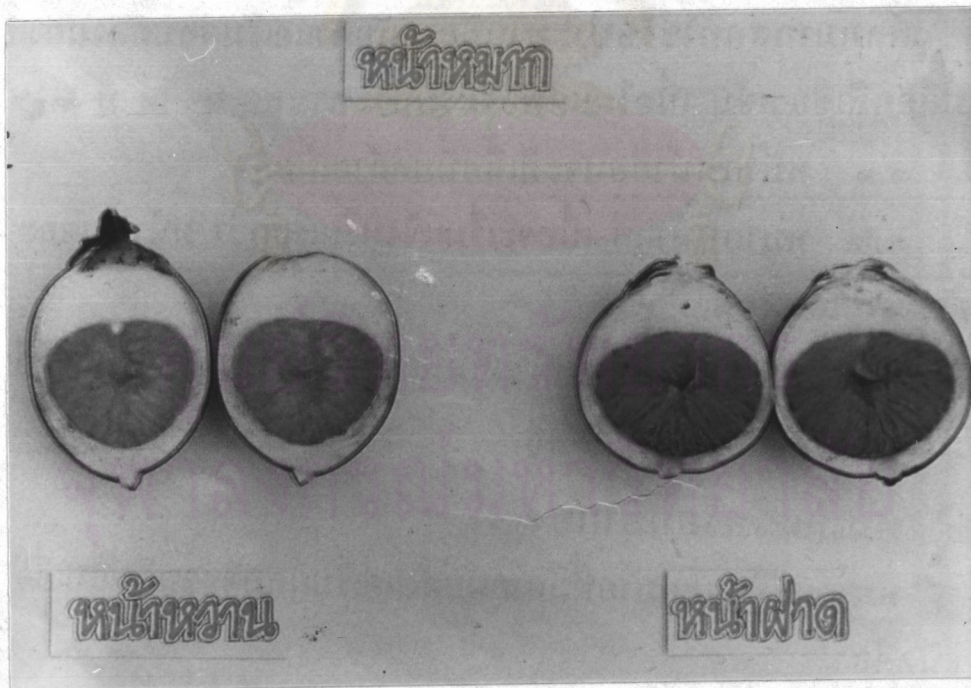
2. หมากแก่หรือหมากส่ง หมากแก่คือผลหมากที่มีอายุนับตั้งแต่เริ่มผสมติดจนถึงเก็บเกี่ยวประมาณ 7 - 8 เดือน โดยเปลือกอาจจะมีสีเหลืองปนเขียว เนื้อจะหนาและเริ่มแข็ง หรือเมื่อมีเปลือกสีเหลืองทั้งผล เนื้อจะหนาและแข็งเต็มที่ ต้องนำไปตากแดดเพื่อให้เปลือกอ่อนแล้วจึงนำไปทำเป็นหมากแห้งทั้งเมล็ด

ลักษณะหน้าหมาก

การดูหน้าหมากมีจุดประสงค์เพื่อให้ทราบว่ามีรสฝาดหรือไม่ฝาด รสฝาดเกิดจากสารแทนนินในเนื้อหมาก ถ้ามีแทนนินมากจะมีรสฝาดมาก โดยทั่วไปหมากที่มีรสฝาดจะมีราคาสูงกว่าหมากที่มีรสไม่ฝาด ลักษณะของหน้าหมากมี 2 ชนิด (ดูภาพที่ 2.14 ประกอบ) คือ

1. หมากหน้าหวาน ลักษณะหมากหน้าหวานเมื่อผ่าหมากสดออกเป็น 2 ซีก จะเห็นเนื้อหมากหรือหน้าหมากมีสีเหลืองซีดหรือขาวซีด มีวุ้นสีขุ่นอยู่ตรงกลางหมาก ลายเส้นเนื้อในมีน้อยและหยาบ หมากชนิดนี้คนกินหมากไม่นิยมกินกันเพราะรสไม่ค่อยฝาดกินกับผลไม้ไม่ค่อยอร่อย

2. หมากหน้าฝาด หมากหน้าฝาดถือได้ว่าเป็นหมากชั้นดี เมื่อผ่าหมากสดออกดูจะเห็นเนื้อหมากมีสีออกส้มหรือน้ำตาลแดง มีวุ้นสีขุ่นอยู่ตรงกลางน้อย เนื้อหมากหน้าหมากมียางเยิ้มเป็นมันาว ลายเส้นในเนื้อละเอียดและมีเส้นมาก

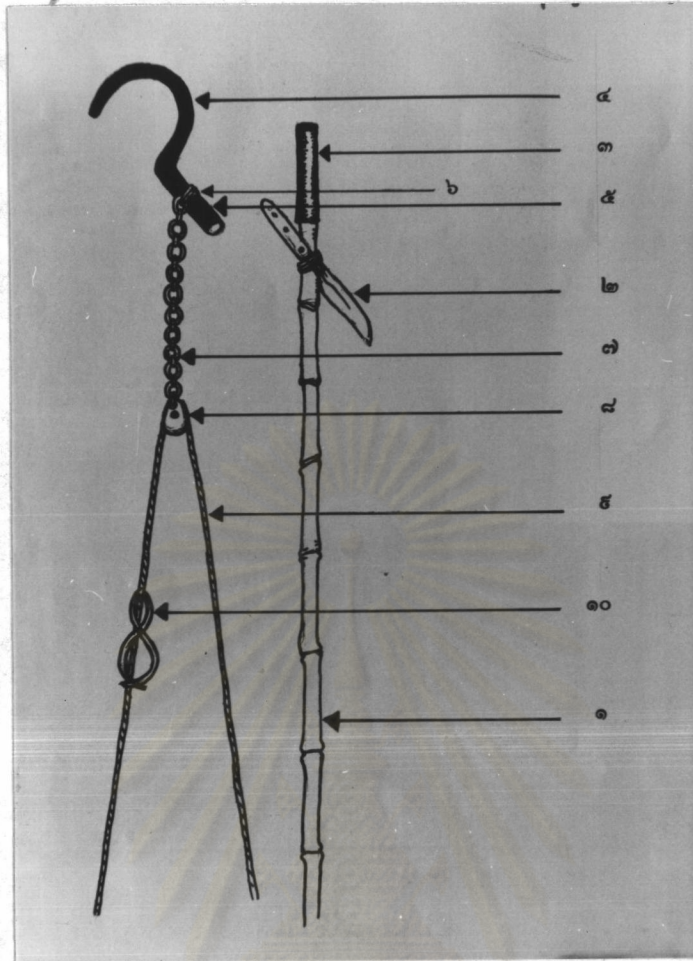
ภาพที่ 2.14 ลักษณะหน้าหมาก

วิธีการเก็บผลหมาก

1. ใช้คนป็นขึ้นไปเก็บบนต้นไม้ การป็นต้นหมากบางคนป็นด้วยเท้าเปล่า บางคนนิยมใช้ปลอกสวมที่ข้อเท้าเพื่อช่วยผ่อนแรงและหยุดพักเหนื่อยในระหว่างป็น ปลอกนี้ ทำด้วยเชือกกล้วยหรือผ้าหรือกระสอบขุ่ยมีลักษณะเป็นรูปร่างกลมไม่ใหญ่มากนัก ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 12 นิ้ว วิธีใช้คือจับปลอกบิดไขว้กันเป็น 2 ห่วงคล้ายเลข 8 สอดเท้าทั้ง 2 ข้างลงไปในช่วงทั้งสอง ใช้มือจับโอบต้นหมากไว้ในระดับอก แยกเท้าทั้งสองออกให้เฉียงเล็กน้อยถีบเบา ๆ กระโดดขึ้นต้นหมากไปเรื่อย ๆ จนถึงคอตต้นหมาก มือข้างหนึ่งยังคงโอบอยู่ที่คอกหมาก อีกข้างหนึ่งใช้มีดที่เตรียมไว้ตัดผลหมากออกจากทะลาย 1 ผล แล้วผ่าดูว่าหน้าหมากแก่พอดีหรือยัง ถ้าใช้ได้แล้วก็ตัดหมากทะลายนั้นลงมาทั้งทะลาย โดยตัดที่ขั้วให้เกือบขาดแล้วกระชากให้ขาด นำทะลายหมากลงมาจากต้นโดยการโยนหมากทั้งทะลายลงในร่องน้ำ (กรณีปลูกแบบยกร่อง) หรือใช้คล้องกับข้อคอกหรือวางที่ต้นขาใกล้หัวเข่า แล้วนำลงมาหรือใช้เชือกผูกทะลายหมากแล้วหย่อนลงมา คนที่ขึ้นต้นหมากชำนาญมาก ๆ ไม่จำเป็นต้องป็นขึ้นลงต้นหมากทุกต้น เขาจะใช้วิธีที่เรียกว่า การตีหมากคือ พยายามโยกตัวแบบไล่ชิงช้าให้ต้นหมากแกว่งไปมา เพื่อให้ต้นหมากเอนไปหาอีกต้นหนึ่งที่อยู่ใกล้กัน และกระยะให้พอเหมาะแล้วกระโดดไปเกาะที่ต้นใหม่ ซึ่งจะเป็นการประหยัดเวลาและแรงงานในการขึ้นต้นหมาก

2. ใช้ไม้ตาขอสอย ไม้ที่ใช้สอยหมากเป็นไม้ไผ่ลำยาวประมาณ 7 เมตร ขึ้นไป ที่ปลายไม้มีมีตาขอลักษณะคล้ายเคียวสวมอยู่ เมื่อจะสอยก็ใช้ปลายตาขอเกี่ยวตรงขั้วทะลายหมาก กระตุกไม้แรง ๆ ให้ตาขอตัดทะลายให้ขาดจากต้น ที่โคนต้นหมากจะมีคน 2 คน ใช้กระสอบคอยรับทะลายหมากที่หล่นเพื่อไม่ให้ตกลงมากระแทกพื้นดิน ซึ่งจะทำให้ผลหมากช้ำและหลุดกระจายได้ง่าย

3. ใช้เครื่องมือเก็บหมากแบบของนายลัก สายทอง นายลัก สายทอง เป็นชาวจังหวัดกระบี่ มีอาชีพปลูกหมากเพื่อการค้ามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 เป็นผู้สร้างเครื่องมือสำหรับใช้เก็บผลหมากได้ง่ายและได้ผลดี คือผลหมากไม่หล่นช้ำเสียหาย เก็บได้รวดเร็วกว่าการใช้คนขึ้นต้นหมากแล้วนำเอาทะลายลงมา เครื่องมือ "ลัก สายทอง" ประกอบด้วยชิ้นส่วนง่าย ๆ ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.15 เครื่องมือเก็บหมากของนายลัก สายทอง
(ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร)

- หมายเลข 1 คือ ไม้ไผ่ ไม้ไผ่นี้มีความยาวตามต้องการหรือเท่าที่ผู้ใช้จะสามารถยกหรือคอนไปไหว
- หมายเลข 2 คือ มีดบางคม ๆ ผูกมัดแน่นกับปลายไม้ไผ่หมายเลข 1 แต่อยู่ถัดลงมาจากหมายเลข 3 เล็กน้อย
- หมายเลข 3 คือ เหล็กกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง $2 \frac{2}{2}$ หุน ยาวประมาณ 20 เซนติเมตร ผูกติดกับปลายไม้ไผ่หมายเลข 1
- หมายเลข 4 คือ เหล็กเหนียวขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง $2 \frac{1}{2}$ หุน ลักษณะงอโค้งมีขาตรงอยู่ตอนล่าง คล้ายรูปเครื่องหมายคำถาม

- หมายเลข 5 คือ ท่อเหล็กกลวงขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2 1/2 นิ้ว ยาวประมาณ 15 เซนติเมตร เชื่อมติดแน่นกับส่วนขาของเหล็กโค้งหมายเลข 4
- หมายเลข 6 คือ ข้ออ่อนที่หมุนรองตัวได้ ด้านบนติดกับขาของหมายเลข 4 ด้านล่างติดกับโช้เหล็กหมายเลข 7
- หมายเลข 7 คือ โช้เหล็กขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2 นิ้ว ยาวประมาณ 60 เซนติเมตร ตอนบนติดกับข้ออ่อนหมายเลข 6 ด้านล่างติดรอกหมายเลข 8
- หมายเลข 8 คือ รอกเดี่ยวขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2 นิ้ว ที่รอกเดี่ยวนี้มีเชือก 1 เส้น ไตพอที่จะสอดเข้ารูของรอก
- หมายเลข 9 คือ เชือกขนาดของเชือกควรจะไตพอที่จะสอดเข้ารูรอกได้ ความยาวของเชือกเส้นนี้ควรมีความยาวเป็น 3 เท่าของความสูงระหว่างพื้นดินกับทะเลสาบมากที่จะตัด
- หมายเลข 10 คือ ตาขอเหล็กขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 1/2 นิ้ว 2 อัน ปลายตาขอด้านล่างงอโค้งสวนทางกัน ส่วนอีกปลายหนึ่งทางด้านบนห้อยรวมกันอยู่ในห่วงเหล็กห่วงเดียวกัน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 1/2 นิ้ว ตาขอเหล่านี้ผูกมัดติดแน่นกับเชือกหมายเลข 9 ในลักษณะที่จะชักลงได้ แต่ชักขึ้นไม่ได้ เพราะจะติดรอกหมายเลข 8

วิธีใช้เครื่องมือ "ลึง สายทอง" เริ่มต้นด้วยการใช้คน 2 คน โดยที่คนที่ 1 สอดเหล็กกลมหมายเลข 3 เข้ากับท่อเหล็กกลวงหมายเลข 5 ยกเหล็กงอโค้งหมายเลข 4 ขึ้นคล้องก้านใบหมาก ด้านที่อยู่ในเกี่ยวกับทะเลสาบมากที่จะตัด ขณะเดียวกันคนที่ 2 ก็จับที่ปลายเชือกทั้งสองผ่นยาวออกไปตามความสูงของไม้ไผ่ที่คนที่ 1 ยกสูงขึ้น ขณะที่ตาขอเหล็กหมายเลข 10 ยังอยู่ด้านล่างของทะเลสาบมาก

เมื่อเหล็กงอโค้งหมายเลข 4 คล้องเกาะก้านใบหมากดีแล้ว คนที่ 2 ก็มีหน้าที่ช่วยให้เชือกเข้าสอดในระหว่างก้านของทะเลายหมาก พร้อมกับช่วยหรือดึงให้ตะขอเหล็กขึ้นไปเกี่ยวระหว่างก้านของทะเลายหมากพอดี ๆ มือ จากนั้นคนที่ 1 จึงชักไม้ไผ่ลง เหล็กกลมหมายเลข 3 จะหลุดออกจากท่อเหล็กกลางหมายเลข 5 แล้วจึงใช้มิดบางที่มัดติดกับปลายไม้ไผ่อยู่แล้วกระชากหรือตัดก้านทะเลายหมาก ทะลายหมากก็จะห้อยอยู่กับตะขอเหล็กหมายเลข 10 หลังจากนั้นคนที่ 2 ซึ่งจับปลายเชือกทั้งสองข้างอยู่ก็ค่อย ๆ ผ่อนทะเลายหมากลงมาสู่พื้นดิน แล้วยกทะเลายหมากออกเสร็จแล้ว คนที่ 1 จึงยกไม้ไผ่สอดเข้าไปแทนที่ส่วนบนของเหล็กงอโค้งหมายเลข 4 ดังนั้นเหล็กงอโค้งหมายเลข 4 ก็จะยกขึ้นพ้นจากก้านหมากโดยง่ายระหว่างด้ามมิดกับปลายไม้ไผ่นั้นเอง เมื่อนำลงมาแล้วให้สอดท่อเหล็กกลางหมายเลข 5 เข้ากับเหล็กกลมหมายเลข 3 เพื่อนำไปใช้เก็บหมากต้นต่อไป

วิธีเก็บหมากแบบ ลัก สายทอง นี้สามารถเก็บหมากได้ถึงวันละประมาณ 200 ตัน และมีผลดีคือ ผลหมากไม่ช้ำและไม่ต้องเสียเวลาเก็บผลหมากที่กระจายหลุดออกจากทะเลายอีกด้วย อันเป็นการทุ่นเวลาและแรงงานเป็นอย่างมาก

การทำหมากแห้ง

ผลผลิตของหมากเมื่อเก็บมาแล้วอาจนำไปขายหรือเก็บไว้บริโภคเองในรูปของหมากสดก็ได้ แต่ถ้าเห็นว่าหมากสดมีราคาถูกลงหรือมีปริมาณมากเกินไปที่จะบริโภคเองได้หมดก็สามารถนำหมากเหล่านั้นมาทำเป็นหมากแห้ง เพื่อเอาไว้ขายในช่วงที่หมากมีราคาสูง ๆ หรือเอาไว้บริโภคในช่วงที่หมากขาดแคลนก็ได้ นอกจากนี้แล้วหมากแห้งยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในด้านอุตสาหกรรมต่าง ๆ ได้หลายชนิด เช่น การฟอกหนัง การทำสีย้อม ทำยารักษาโรค ฯลฯ ในปีหนึ่ง ๆ มีการส่งออกเป็นรายได้เข้าประเทศนับร้อยล้านบาทขึ้นไป ในประเทศไทยมีการทำหมากแห้งในรูปแบบต่าง ๆ กันหลายชนิด ได้แก่

1. หมากชอย ได้จากการนำหมากดิบหรือหมากสดมาเฉาะเอาเปลือกออก เอาเนื้อหมากที่แก่แต่ยังไม่แข็งผ่าเป็น 2 ซีกแล้วหั่นเป็นชิ้นบาง ๆ ขนาดประมาณ 1/8 นิ้ว นำไปตากแดดบนกระด้งหรือตะแกรงเกลี่ยให้บาง ๆ ตากไว้ประมาณ 2 - 3 แดดจนแห้งสนิทแล้วจึงเก็บใส่ภาชนะ เช่น กระสอบหรือบับ เป็นต้น

2. หมากกลีบส้ม ลักษณะการทำหมากกลีบส้มคล้ายกับการทำหมากชอย คือ นำหมากดิบหรือหมากสดมาเฉาะเอาเปลือกออก แล้วเอาเนื้อหมากที่แก่แต่ยังไม่แข็งมา ผ่าให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ คล้ายกลีบส้ม จากนั้นนำไปตากแดดจนแห้งสนิทแล้วจึงเก็บใส่ภาชนะ

3. หมากเจียนหรือหมากเสี้ยว ได้จากการนำหมากดิบหรือหมากสดที่เนื้อแก่ แต่ยังไม่แข็งมาผ่าออกตามแนวยาวเป็น 4 - 5 ชิ้น แล้วนำมาเจียนโดยใช้มีดปอกเปลือก นอกที่เป็นสีเขียวตรงด้านก้นผลออกบาง ๆ ลอกเปลือกออกไปเกือบถึงโคนทางด้านหัวผล แต่ยังคงเหลือไว้ชนิดหนึ่งไม่ให้ขาด จากนั้นก็เจียนเปลือกขึ้นในอีกครั้งหนึ่งเช่นเดียวกันโดยใช้มีดเจียนเปลือกที่เหลือให้เข้าถึงเนื้อหมาก แคะเอาเนื้อให้ติดเปลือกนอกที่เจียนไว้ออกมาเป็นคำ ๆ นำมาตากแดด 3 - 5 วัน เมื่อแห้งสนิทแล้วจึงเก็บใส่ภาชนะไว้

4. หมากจุก ลักษณะการทำคล้ายหมากเจียน คือ นำหมากดิบที่เนื้อหมากยังไม่แข็งมาเจียนแล้วหั่นเป็นชิ้นบาง ๆ ขนาดประมาณ $1/8$ นิ้ว นำไปตากแดด 2 - 3 วัน เมื่อแห้งสนิทแล้วจึงเก็บใส่ภาชนะไว้

5. หมากแวน ได้จากการนำหมากสงที่มีสีเขียวปนเหลืองมาเฉาะเอาเปลือกออก ใช้มีดหั่นให้มีลักษณะบาง ๆ ขนาดเท่าเหรียญบาท นำไปตากแดดประมาณ 2 - 3 วัน จนแห้งสนิทจึงเก็บใส่ภาชนะไว้

6. หมากป่น เป็นหมากที่ได้จากหมากชอย หมากเจียน หมากกลีบส้ม หมากจุก หรือหมากแวนที่แห้งสนิทและมีชิ้นส่วนที่หักหรือขนาดเล็กไม่ได้ตามต้องการ นำมารวมกันเป็นหมากป่น

7. หมากผ่าสองหรือหมากผ่าซีก นำหมากสงที่สุกแล้วมาผ่าออกเป็น 2 ซีกตามแนวยาว แล้วนำไปตากแดดประมาณ 1 วัน เนื้อหรือเมล็ดหมากก็จะล่อนออกจากเปลือก นำไปตากแดดต่ออีก 4 - 5 วัน จนแห้งสนิทแล้วจึงนำเก็บไว้ในภาชนะ

8. หมากผ่าสี่หรือหมากก๊ก นำหมากสงที่สุกแล้วมาผ่าออกเป็น 4 ส่วนตามแนวยาว แล้วนำไปตากแดด 1 วัน เนื้อจะล่อนออกจากเปลือก นำไปตากแดดต่ออีก 4 - 5 วัน จนแห้งสนิทแล้วจึงนำเก็บไว้ในภาชนะ

9. หมากแห้งทั้งเมล็ด ใช้หมากสงที่สุกแล้วไปตากแดดทั้งผล แล้วเฉาะเปลือกแคะเอาเนื้อในออกไปตากแดดอีก 2 - 3 วัน จนแห้งสนิทแล้วจึงเก็บใส่ภาชนะ

อัตราส่วนผลหมากที่ทำเป็นหมากแห้ง

1. หมากสดหรือหมากดิบ หมากสด 1,000 ผล ทำเป็นหมากชอยหรือหมากกลีบส้มได้ประมาณ 3 - 5 กิโลกรัม ทำเป็นหมากแ่วนได้ประมาณ 5 กิโลกรัม ทำเป็นหมากจุกได้ประมาณ 5 - 6 กิโลกรัม

2. หมากสงหรือหมากแก่ หมากสง 1,000 ผล ทำเป็นหมากผ่าสองหมากผ่าสี่ หมากแห้งทั้งเมล็ด ได้ประมาณ 14 - 15 กิโลกรัม

การทำหมากแห้งต้องตากให้แห้งสนิทจริง ๆ มิฉะนั้นเมื่อเก็บไว้นาน ๆ จะขึ้นราทำให้คุณภาพเสียไป และจะต้องนำมาล้างน้ำตากแดดให้แห้งอีกครั้งก่อนนำไปขาย ซึ่งจะขายได้ในราคาต่ำกว่าหมากแห้งที่มีคุณภาพดี

การเก็บรักษาหมากแห้ง

ควรเก็บในที่ร่มมีอากาศถ่ายเทได้สะดวกไม่อับชื้น โดยเก็บในภาชนะที่มีฝาปิดมิดชิด เช่น บิ๊บ ถัง หมากที่เก็บจะต้องแห้งสนิทจริง ๆ และถ้าจะให้ดีควรกรุภาชนะด้วยพลาสติกก่อนจึงบรรจุหมากลงไป เอาผ้าห่อการะบูนใส่ไว้ในภาชนะด้วย เพื่อไม่ให้มีกลิ่นอับ เอาไม้รองบนพื้นก่อนวางภาชนะบรรจุหมากแห้งเพื่อกันความชื้น ควรตรวจสอบสถานที่เก็บหมากแห้งอย่างสม่ำเสมอ ระวังอย่าให้ถูกฝนหรือความชื้น และควรนำออกมาตากแดดบ้างตามความเหมาะสมเมื่อเก็บไว้นาน ๆ

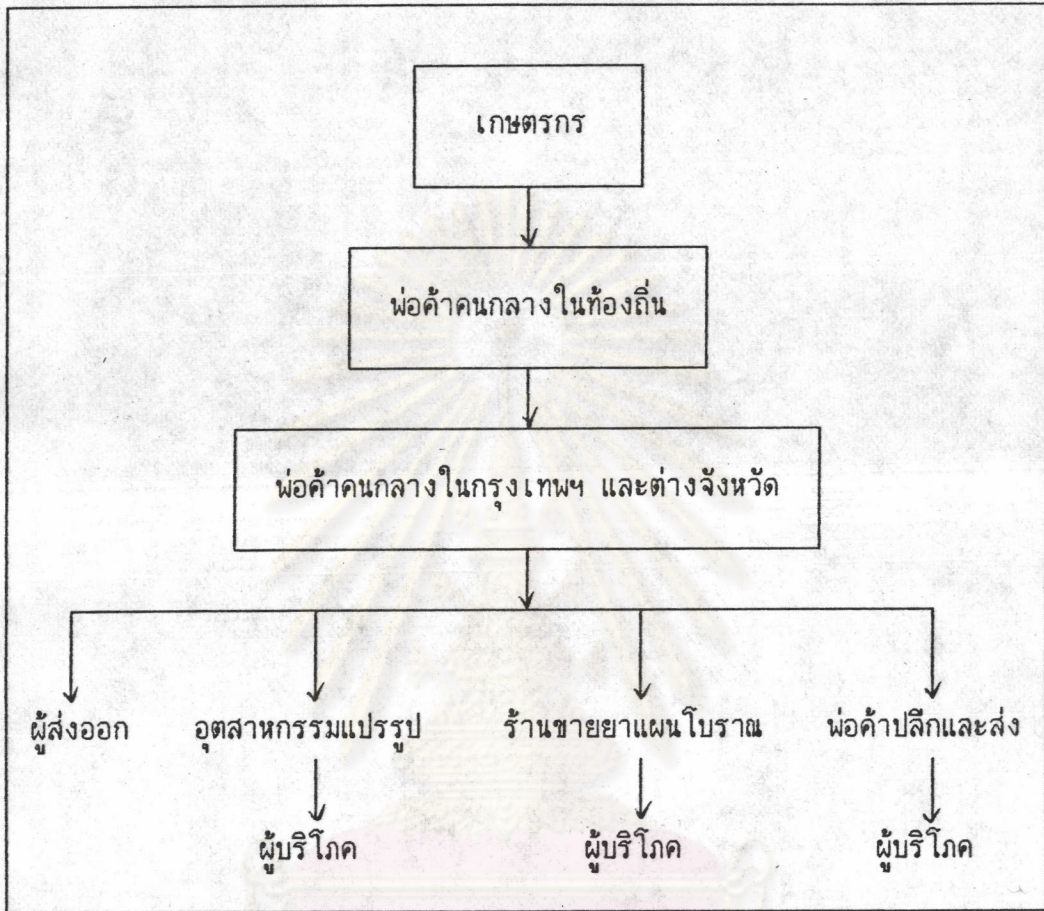
การตลาดของหมาก

การตลาดของหมากแบ่งออกได้เป็นตลาดภายในประเทศ และตลาดต่างประเทศ

1. ตลาดภายในประเทศ

การจำหน่ายหมากภายในประเทศ เกษตรกรจะนำผลผลิตไปจำหน่ายแก่พ่อค้าในท้องถิ่น และพ่อค้าคนกลางในท้องถิ่นจะทำหน้าที่รวบรวมหมากที่เกษตรกรมาจำหน่ายให้ขึ้นไปจำหน่ายแก่ผู้ค้าส่งในตัวจังหวัดและกรุงเทพฯ พ่อค้าคนกลางในท้องถิ่นบาง

รายเป็นพ่อค้าที่เกษตรกรเคยจำหน่ายพืชไร่นิดอื่น ๆ หรือเป็นพ่อค้าที่เกษตรกรรับเงินมาใช้ก่อนเพื่อนำไปซื้อปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ดังภาพที่ 2.16 ซึ่งได้แสดงลักษณะของตลาดหมากภายในประเทศไว้

ภาพที่ 2.16 แผนภาพการตลาดของหมาก

การจำหน่ายหมากภายในประเทศมีลักษณะการจำหน่าย ดังนี้

1.1 หมากดิบหรือหมากสด

การจำหน่ายหมากในฤดูที่มีผลผลิตหมากออกมาก ประมาณเดือน มิถุนายน - สิงหาคม ราคาหมากสดจะถูกมากประมาณร้อยละ 10 - 15 บาท ซึ่งเป็นช่วงที่เกษตรกรเก็บเกี่ยวหมากในฤดู การจำหน่ายหมากในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ - เดือน พฤษภาคมและช่วงเดือนกันยายน - เดือนพฤศจิกายน ซึ่งเป็นช่วงที่ทำการเก็บเกี่ยวหมากนอกฤดู ผลผลิตมีน้อย ราคาหมากจะแพงขึ้น ราคาจำหน่ายปลีกผลละ 1 - 3 บาท

1.2 หมากสงหรือหมากแก่

ในช่วงหลังเดือนกันยายนหมากสดหรือหมากดิบมีจำนวนมากเกินไปจนเก็บไม่ทันหรือราคาถูกลงมาก ชาวสวนจะปล่อยหมากในสวนให้แก่และจำหน่ายในรูปของหมากสง หมากสงมีการจำหน่ายเช่นเดียวกับหมากสด คือจำหน่ายเป็นร้อยผลหรือพันผล แต่ราคาจะถูกกว่าหมากสด

1.3 หมากแห้ง

หมากแห้งมีการจำหน่ายเป็นกิโลกรัม ราคาหมากในแต่ละปีไม่แน่นอนแล้วแต่ปริมาณการผลิตและความต้องการของตลาด ในกรณีที่หมากสดมีราคาถูกลงมากเกษตรกรจะไม่เก็บหมากสดจำหน่าย แต่จะปล่อยให้หมากแก่แล้วนำมาผลิตต่อเป็นหมากแห้งเพื่อเก็บไว้จำหน่ายต่อไป

2. ตลาดต่างประเทศ

หมากนอกจากจะใช้รับประทานโดยตรงแล้วยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในด้านอุตสาหกรรมต่าง ๆ ได้หลายชนิด เช่น ใช้ทำสีต่าง ๆ ใช้ย้อมแห อวน ใช้สกัดทำน้ำยาฟอกหนัง ทำยารักษาโรค ฯลฯ การส่งหมากไปจำหน่ายต่างประเทศส่วนมากจะส่งไปในรูปของหมากแห้ง มูลค่าการส่งออกหมากได้แสดงไว้ในตารางที่ 1.1 ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นพืชที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศในแต่ละปีเป็นจำนวนไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี 2528 หมากมีมูลค่าส่งออกสูงถึง 480 ล้านบาท ในปี 2532 มูลค่าส่งออกหมากของไทยมีจำนวนถึง 139 ล้านบาท โดยมีประเทศที่นำเข้าหมากจากไทยสูงสุดคือ ปากีสถาน รองลงมาคือ เนปาล เกาหลีใต้ บังคลาเทศ อินเดีย ฯลฯ (ตารางที่ 2.3)

ตารางที่ 2.3 ปริมาณและมูลค่าส่งออกหมากของประเทศไทยแยกตามประเทศผู้ซื้อปี 2532

ประเทศ	ปริมาณ (กก.)	มูลค่า (บาท)
บังคลาเทศ	366,232	4,530,990
เบลเยียม	20	2,657
แคนาดา	2,648	163,723
จีน	2,000	25,127
สเปน	57	5,760
ฝรั่งเศส	1,868	176,788
อังกฤษ	132,510	2,025,914
ฮ่องกง	114,670	1,829,358
อินเดีย	298,856	3,914,514
ญี่ปุ่น	108,000	1,283,688
เกาหลีเหนือ	5,000	94,288
เกาหลีใต้	413,970	6,916,868
มาเลเซีย	456,820	2,295,679
เนปาล	1,352,844	16,578,186
นิวซีแลนด์	167	21,837
ฟิลิปปินส์	17,000	203,760
ปากีสถาน	8,532,593	91,004,105
ซาอุดีอาระเบีย	199,100	2,028,669
สิงคโปร์	195,826	2,541,687
ไต้หวัน	2,792	23,076
สหรัฐอเมริกา	21,917	2,273,588
รวม	12,407,548	139,279,658

ที่มา : กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์